

Mau!

(A propòsit d'Això del català, d'Albert Pla Nualart)

JORDI PUJOL i ESTEVE VALLS *Universitat de Barcelona*

RESUM: L'article ressenya el llibre *Això del català*, d'Albert Pla Nualart, centrant-se especialment en la seva primera part, una proposta de revisió del model de llengua estàndard vigent, així com d'alguns punts de la normativa. La ressenya és crítica amb el discurs subjectiu, sovint tòpic, del llibre, que no reïx a vertebrar en un marc de paràmetres contrastables i rigor científic les propostes que s'hi contenen; a més, assenyalava alguns problemes i debats entorn de l'estàndard qüestionat que són obviats en l'argumentació.

PARAULES CLAU: llengua, mitjans de comunicació, estàndard, normativa, ús

ABSTRACT: This paper reviews *Això del català* by Albert Pla Nualart, focusing on its first part, which is an attempt at revising the current model of standard Catalan as well as some points of its prescriptive grammar. The review is critical of the book's subjective, often trite, discourse, which fails to ground its proposals in verifiable parameters and lacks scientific rigourousness. It also points out that the book ignores some problems and debates surrounding the standard it questions.

KEY WORDS: Language, media, standard, prescriptive grammar, usage.

«Els catalans, en general, preferim el que es veu o toca a les pures abstraccions. Espanya és, en canvi, terra de somniadors i místics. Dues maneres de ser que impregnen la llengua. Si cada llengua és una manera de veure el món, quan castellanitzem el català també castellanitzem la percepció de la realitat i qui sap si al final veurem gegants on només hi ha molins de vent» (p. 204).

Fins no fa gaire cap d'edició de l'*Avui*, Albert Pla Nualart havia anat traient a la contraportada del seu diari la secció «Català a la terrasseta», tot d'articles adscribibles al gènere «conversa filològica», amb la pretensió, un altre cop, d'arribar on no arriba l'acadèmia, de tapar els forats d'«un IEC poc operatiu» i de fer pedagogia des de la trinxera de qui brega cada dia amb l'ús que els professionals

dels mitjans fan de la llengua. Les *terrassetes* mostren un afany divulgatiu, toquen exemples concrets presos d'usos amb què l'autor ha topat i pretenen ser útils a l'usuari o en tot cas esdevenir un pretext per a la reflexió entorn de casos en què la normativa difereix de l'ús o l'òbvia. Aquests articles, que han tingut força acceptació, s'apleguen en la segona part del llibre i potser han dut l'autor a revisar en els diversos capítols teòrics que formen la primera part del llibre un grapat de punts de la normativa que considera conflictius en la mesura que no han estat assumits. Alhora, aquests punts li serveixen de perpal per qüestionar l'hipotètic model d'estàndard vigent i per retreure a les instàncies codificadores la manca de realisme i la incapacitat d'atendre les reclamacions implícites en l'ús corrent de la llengua. Per bé que el diàleg entre les diverses veus discordants i l'Institut hauria de ser un fet natural que enriquis unes possibles reformes normatives de consens, el llibre de Pla Nualart parteix d'una actitud de confrontació i d'uns pressupòsits estrictament individuals que fan la seva proposta inoperant.

De fet, el lector es trobarà una exposició llastada per un reguitzell de termes que lleven rigor i concreció als conceptes: entre l'asseveració que un «català més fàcil» és un català «més neutre» (p. 52) i l'aparició d'uns «mots més gramaticals» (p. 89), hi ha majories de parlants (p. 69) que impulsarien «que de tot allò que és correcte i normatiu sempre es considerés més [!] estàndard el que és avalat per un ús més general» (p. 52) o majories d'audiència (p. 69) que percebrien com a «poc versemblant» una pel·lícula en què els actors es veiessin forçats [sic] a fer pronúncies tan «emfàtiques» com [S]oc (p. 61). El subjectivisme constant de l'autor el fa apel·lar a *la* intuïció dels parlants com si n'existís una de sola i li permet d'afirmar que «resultaria d'una pedanteria grotesca» que algú tingués en compte en l'oral espontani la norma de canvi i caiguda de preposicions (p. 102): «Em nego a dir *des que*, i em nego a acceptar que la gent normal [?] parlant relaxadament diguin *des que*. És ridícul i absurd» (p. 110).

Hom podria considerar vàlides unes propostes que recolzessin en corpus de dades representatius d'aquestes suposades majories. Per exemple: entre *enrecordar-se* i *enriure's* d'una banda i *empenedir-se* i *ensortir-se'n* de l'altra, ¿quines formes «ja són dominants» o per contra quines encara «recents i incipients»? La travessa de l'autor és a la pàgina 69. Altrament, a qui es refia tant de la intuïció i discorre sobre una base subjectivista no és estrany que una elisió li esguerri l'exemple que li ha vingut a la ploma: «Justament perquè és tan important que es digui *s'hi oposa* i no pas *s'oposa* no podem perdre temps i energia convertint un clar i entenedor *s'oposa a que es faci* en un *s'oposa que es faci* que ningú diu [?!] i que, a més, si el sents a TV3, ja no saps si *s'oposa*, *suposa* o què fa» (p. 80).

D'altra banda, certes propostes, com per exemple la de donar preferència als relatius formats per *preposició* + *el que* (frases del grup *b*) en detriment dels relatius compostos normatius (grup *a*), haurien de comptar amb un suport teòric atestat per

la lingüística que anés més enllà de les percepcions individuals: «Sempre he tingut la sensació que quan corregeixo aquestes frases [...] el text empitjora, esdevé més redundant, llisca menys. [...] Una de les raons que expliquen que el text incorrecte llisqui més és que les frases correctes, les del grup *a*, tenen un accent més que les del grup *b*. És un accent, a més, que subratlla una paraula que té l'antecedent al costat i que, pel seu caràcter anafòric, esperaríem que fos àtona. És a dir, la forma incorrecta descarrega la frase d'un accent i expressa el nombre i el gènere igual que la correcta. Pesa menys i porta la mateixa informació» (p. 97).

La noció de correcció de l'autor no és res que se sostregui tampoc a la subjectivitat i, doncs, queda invalidada com a sistema de referència. Llavors, l'argúcia de l'autor és contraposar el compliment de la norma a una textualització reeixida i recórrer a aquest concepte sense esmentar-lo ni descriure'l gaire, amb la qual cosa a la pràctica queda reduït a uns vagues *lliscar bé* o *sonar estrany*. La fal·làcia teòrica està servida. I en vénen més: «Si la interferència no és català perquè és castellà, alguns punts normatius no són català perquè són artifici» (p. 80).

L'artifici, en el raonament de l'autor, encara és sostingut per «uns acadèmics [...] encastellats en la seva torre d'ivori» (p. 29), els «integrates» (p. 47), els «deixebles del Mestre» que només han fet «literatura d'exegesi» (p. 63), al capdavant «l'essencialisme» en què s'ha fonamentat el «nacionalisme etnicista» (p. 64; però vegeu a la p. 66 l'«ètnia minoritària» en què podem «acabar convertits [...] dins el nostre propi territori»). Fabra, de fet, en el llibre de Pla Nualart és usat com a arma llancívola a conveniència d'allò que s'exposa a cada moment (p. 68). Les citacions, demés de tòpiques i sovint descontextualitzades (p. 74), no són extretes de les fonts primàries (p. 75). Malgrat que aparentment l'autor vol salvar el Mestre, el beneplàcit només és retòric enfront dels seus execrables deixebles (p. 83); Pla Nualart no sap estar-se de jutjar si Fabra «tenia massa seny per portar aquest ideal a la pràctica» (p. 75) o si la seva formació d'enginyer no el «decantava inevitablement» cap a un fort logicisme (p. 67-68).

Un altre dels tòpics transversals és la idea que en la Secció Filològica no hi habiten lingüistes, que veuen la llengua «com un mirall del cervell», a diferència dels filòlegs, incapaços d'haver-se-les amb la realitat present, perquè, «per deformació professional, [...] tendeixen a veure qualsevol llengua com una llengua morta» (p. 85) o, en el millor dels casos, «com a segregació final d'un mític sànscrit que reunia totes les perfeccions abans que un ensorrament bàbèlic el fragmentés» (p. 82-83). Tanmateix els avenços, el determinisme d'unes tendències inveterades continua vigent: «Cap filòleg actual té aquest pensament mític, però el mite perviu en l'inconscient i informa molts dels irreductibles posicionaments puristes i essencialistes que es fan forts rere els espessos murs acadèmics» (p. 83). Un cop d'ull a la llista de membres numeraris de la Filològica fa dubtar que no s'hi comptin raons atentes als darrers estudis lingüístics, a banda que la filologia potser no és cap Leviatan a l'hora d'establir una norma.

A la retòrica essencialista que Pla Nualart denuncia, ¿només se n'hi pot oposar una de bananera? «De les tragèdies que aquesta ideologia profundament irracional pot desfermar quan projecta la seva negra ombra sobre el cos social, n'és un bon testimoni la història del segle XX. Si algun lector hi combrega, potser aquest llibret li arriba a les mans massa tard» (p. 66; i vegeu tot l'apartat «Un nacionalisme poc integrador», p. 66-67).

Ben lligats amb el tòpic, afloren prejudicis lingüístics que tenen a veure amb la concepció de la variació en termes generals: considerar que el canvi fonètic que ha originat l'espanyol *patera* (la pronúncia aspirada de la *s* en les costes del sud d'Espanya) ens torna un mot «mal pronunciat» és perpetuar la identificació entre llengua i estàndard i considerar que hi ha varietats consubstancialment incorrectes (en això sí que hi val, la *correcció?*).¹

Quant a la variació intralingüística, Pla Nualart fa diverses afirmacions que manquen d'exhaustivitat i tendeixen a resumir el central en un barceloní inconcret. Pouar en l'anècdota familiar és un recurs agraiable, però l'anècdota no es pot convertir en el fil de l'argumentació ni es pot pretendre que aquesta pugui ser sempre representativa d'un determinat parlar: «Les puntades, abans, eren cosa de modistes. Era un temps en què els nens donaven patades a les pilotes –i no coces o guitzes, com les mules guites–, i deixaven patades al terra que la mare acabava de fregar. Ho deien les mares, ho deien les àvies» (p. 195). Potser haver fet un cop d'ull a la veu *coça* de l'Alcover-Moll i no només a la de *patada* hauria contribuït a relativitzar les pròpies percepcions. L'exercici, més sovintejat, també estalviaria algun error escadusser com és ara considerar interferència unes formes verbals patrimonials de *totes* les varietats geogràfiques, bé que en recessió: «I qui ho deia era un infeliç amb pinta de babau. Potser per això el feien parlar amb [sic] l'entranyable català del “Ho haveu vist?”» (p. 199-200).

Les inquietuds concretes que poden amoïnar molts parlants i que Pla Nualart atén, el duen a plantejar-se la idoneïtat de l'actual model de llengua estàndard. Què és el català estàndard d'avui? Ultra definir-ne els pressupòsits teòrics, es troba a faltar una anàlisi del grau de consolidació pràctica del model. L'autor, tot i partir del convenciment que és força clar què és l'estàndard, no deixa de fer trontollar aquesta idea arran del que exposa de la seva experiència com a professional dels mitjans. Resta sense resposta la pregunta de si ajustar un text a la normativa és adequar-lo a l'estàndard. La tasca quotidiana d'un gremi que preserva l'autonomia de la llengua i que brega amb aspectes gramaticals i comunicatius que els materials normatius no cobreixen hauria de bastar perquè els seus suggeriments fossin si més no tinguts en

1. L'etimologia no és de consens; vegeu Marco Kunz, «La patera y sus usuarios: inmigrantes clandestinos y pasadores en el léxico español actual», *Analecta Malacitana Electrónica*, núm. 17 (juny 2005).

compte. Pla Nualart fa aquesta reflexió en el moment en què ja es poden consultar els primers esborranys del que esdevindrà la nova gramàtica normativa i la fa des del temor que no se sancionin les «fortes dosis d'irrealitat» que ja contenen.

Ara, la seva proposta hauria de prendre consistència en una discriminació més clara dels registres d'acord amb la idea que l'estàndard, com assumeix l'autor, ha deixat d'identificar-se estrictament amb un únic registre formal. Pla Nualart advoca perquè es posin unes bases normatives que legitimin un registre col·loquial dins l'estàndard. Les seves propostes concretes per a determinades solucions en registres diversos, per exemple proposant diferents combinacions pronominals en funció del grau de formalitat (p. 112), s'han d'entendre en aquest sentit, però són poc sistematitzables i tracten aspectes molt concrets de la gramàtica o el diccionari. El capítol 5, «Punts de la normativa que cal revisar», reclama una adequació dels aspectes tradicionalment controvertits de l'ús real de la llengua (*per / per a, lo neutre, les formes del relatiu compost, canvi i caiguda de preposicions i pronoms febles*). Deixant de banda el cas del *per i per a*, on el consens és pràcticament total, i partint de la convicció que en efecte «cal revisar» aquests punts, el dubte fóra si realment el grau de concessió que vol l'autor no seria precisament un entrebanc a una discriminació de registres que encara permeti els usos formals.

A parer de Pla Nualart, l'ideal composicional és font de problemes, i sovint és aparellat amb les nocions d'essencialisme, erudicionisme i logicisme. De fet, a banda de considerar-lo «d'una ingenuïtat comparable a l'ideal esperantista», fa un seguit d'afirmacions que esborren la tasca d'ensenyament de la gramàtica que s'ha fet des del moment de la codificació: «Creure que podem fer parlar la gent amb una gramàtica que ens hem inventat és no viure al món real, faria un enorme mal al català, tant per les enormes dificultats d'assimilació que comportaria com per la imatge folklòrica que donaria de la mateixa llengua» (p. 76). Parant esment en un cas extrem: que potser és gaire ingenu i folklòric, el *batua*? Davant la consideració que «allà on l'ideal composicional ha deixat petja en la sintaxi tenim, normalment, un problema, un artifici que acaba sent un obstacle en l'aprenentatge de la llengua» (p. 75), Pla Nualart reivindica un sistema d'estàndards autònoms en què diverses varietats esdevinguin referencials en sengles blocs dialectals. Aquesta solució fóra transitòria fins que n'hi hagués una, «tot fa pensar que el central», que «es vagi convertint en el supradialecte referencial» (p. 76). Pla Nualart augura que el central, a la llarga, serà «percebut com a neutre geogràficament per al [sic] conjunt de l'audiència» (p. 77). A quina audiència es refereix? Més: dins del central, ¿un del Camp i un de la Plana no localitzen geogràficament bona part dels locutors dels mitjans audiovisuals? I, arribats al punt que la percepció de Pla Nualart esdevingués hegemònica al Principat, ¿les actuals condicions sociopolítiques permetrien que això no fos una entelèquia en les comarques que s'escauen dellà del triangle?

D'altra banda, aquesta tria d'una varietat concreta topa amb la crítica al «naturalisme extrem» que confon «llengua amb llenguatge» i que té en el liberalisme el seu correlat social. L'autor vol servir sempre distàncies amb aquells antics ideòlegs *light*, ara ultraliberals, que han acabat negant al català tota prerrogativa de normalitat. Aquest naturalisme, segons diu Pla Nualart mateix, no té en compte que «la realitat lingüística del Primer Món» n'és «als antípodes», perquè les «anomenades *llengües de cultura* són conseqüència, sempre, d'un fort intervencionisme» (p. 37). L'autor proposa límits a aquest intervencionisme, però aquests no es concreten perquè les seves propostes són fonamentades precisament en la base natural de la llengua i en la identificació parcial d'aquesta amb el llenguatge.

Al capdavant, la posició de Pla Nualart és, per noves apel·lacions a la intuïció, difusament liberal: «la norma –sent en part convenció i artifici– serà difosa i interioritzada més fàcilment com menys s'allunyi de la intuïció dels parlants» (p. 37). L'afirmació, dita així, és incontestable; ara bé, ¿la interferència també s'ha de considerar segons aquesta intuïció que, com ha estat dit, no pot ser mai homogènia? L'autor expressa que «s'ha de plantar cara a la interferència fins a les últimes conseqüències» i que «no fer-ho és entreguisme suïcida» (p. 79), però «no és interferència allò que ha penetrat tan endins a [sic] la llengua que ja forma part de la seva estructura. No ho és allò que, tenint un origen castellà, s'usa des de fa molts anys, ningú [?] ho sent com a castellà i expressa de manera més clara i funcional que qualsevol altra forma el que volíem dir. No ho és tot allò a què hem arribat per nosaltres mateixos com a conseqüència d'una evolució que s'ha fet, inevitablement, en un determinat marc sociolingüístic» (p. 79). Aquesta definició d'interferència realment marca cap límit? Quants són molts anys? La interferència establerta en una varietat, o en un parlant, ha d'assumir-se en el conjunt de la llengua? Pla Nualart justifica la interferència «per omplir un forat, per expressar un matís que amb les peces que teníem quedava sense dir. [...] La llengua que no ho fa esdevé una bonica peça de museu» (p. 174). En enfrontar-se teòricament a aquestes qüestions, caldria considerar més profundament els recursos de la pròpia llengua, com l'autor mateix ha portat a col·lació en alguna «terrasseta».

Altrament, la seva condemna de la interferència es limita al calc («una forma que se sobreposa, és un cos estrany que fa nosa i entrebanca») i exclou el manlleu («una forma que s'integra i enriqueix, que se sent tant de la llengua com qualsevol altra», p. 79), però davant la quantitat destacable de manlleus tradicionalment considerats fruit de la interferència que han rebut *un* aval acadèmic amb la publicació del *Diccionari ortogràfic i de pronúncia del valencià*, posem per cas, ¿què cal fer? La sanció massiva del «fèrtil manlleu» (p. 231), ¿no comporta un risc del que l'autor prou tem i que s'ha anomenat, potser sense gaire encert, *galleguització*, això és, «conversió en dialecte pel camí de la hibridació» (p. 48)? La

manca de concreció i de límits conceptuals provoca una altra contradicció quant a la consideració que l'autor té de les varietats híbrides: «Així com no hi ha races pures, tampoc hi ha llengües pures, sinó que totes, per més *híbrides* que siguin, tenen el potencial que Shakespeare va saber esprémer d'aquell anglès d'aiguabarreig per dir versos que immortalitzen tota la nostra grandesa i misèria» (p. 232).

En fi, més enllà de l'estil i el to del conjunt del llibre, del qual són mostra els passatges escollits, la praxi de Pla Nualart demostra encara que certes intuïcions no tenen «desperdici» (p. 71) i poden fer que certa redacció «soni a xinès» (p. 81): «Fer la llengua entre tots inclou filòlegs i lingüistes, i els dóna, amb justícia, un paper rellevant» (p. 70). Ja es pot encetar el conte: «Un eminent filòleg estava un dia fent una conferència»... (p. 73). Però també hi ha l'«això era i no era». I hom es demana: «és el català massa difícil?» (p. 121).

(Albert PLA NUALART, *Això del català. Podem fer-ho més fàcil?*, pròleg de Joan Solà, Barcelona: Columna, 2010, 262 p., 18 €.)